

čitatelja i stručnjaka i izvan granica naše zemlje pa bi stoga bilo dobro da se taj sažetak učita u Crosbi.

Uvid u bibliografiju svjedoči da je riječ o izvornom djelu koje predstavlja svojevrsni uvod u filozofsku i teološku misao Bernarda Lonergana, koji je u svojem znanstvenom nastojanju želio iznaći jednu metodu koja bi mogla povezati humanističke i empirijske znanosti, filozofiju i teologiju s prirodoslovnim i društvenim znanostima, a za *Ansatz* je pak izabrao dinamični vidik čovjekove spoznaje koji se očituje u uvidu. Lonerganova misao pobija općerasprostanjeno mišljenje da je skolastička tradicija puki konceptualizam bez ikakve referencije prema konkretnom životu.

Tekst se odlikuje kako zavidnim jezičnim stilom, tako i konceptualnom jasnoćom. On je dakako pisan za filozofske, odnosno teološke eksperte, kao i za one koji to žele postati, tj. za sveučilišne nastavnike i studente, poglavito filozofije i teologije, za koje će biti nezaobilazno štivo. Na toj crti se smijemo nadati da će se barem pojedinci iz naše akademske zajednice na svoj način priključiti, kako to čitamo u monografiji, “lonerganovskom pokretu koji utječe na teološku refleksiju, duhovnost i pedagogiju zadnjih pola stoljeća”.

Ivan Šestak

Ivan Šestak, Ivan Čulo i Vladimir Lončarević (ur.), *Odjeci filozofije personalizma: Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Personalizam — jučer, danas, sutra održanoga 1. prosinca 2017. na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu*. Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, 2019, 304 str.

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu organizirao je međunarodni znanstveni skup 1. prosinca 2017. u suradnji s Filozofskim fakultetom Sveučilišta Gregoriana u Rimu, Teološkim fakultetom Sveučilišta u Ljubljani te Institutom Fontes Sapientiae iz Zagreba. Temeljni je zadatak toga skupa bio prikazati, tematizirati i argumentirati temeljne postavke, stanja, ali i baštinu personalističke misli koja se proteže kroz čovjekova duhovna, kulturološka, društvena, ali i politička stvaralaštva, kako u Hrvatskoj, tako i u ostatku Europe.

Kao što je poznato, personalizam je filozofski pravac, ali i pokret koji je javio između dva svjetska rata kao odgovor na tadašnje vladajuće režime i njihovu politiku — fašizam, nacionalsocijalizam i komunizam — koji su čovjeka kao osobu gledali kao puko sredstvo za ostvarenje “božanstvenih” ciljeva svojih ideologija: države, nacije i klase. Personalizam je dakle iznova želio vratiti čovjeku dostojanstvo osobe svraćajući pozornost na njezinu transcendentnu i komunitarnu dimenziju.

Nećemo nikada moći prenaslušati kako je pojam osobe isključivo proizvod kršćanske misli. O čovjeku se kroz povijest oduvijek argumentiralo i problematiziralo, nekako se uvijek nastojalo prikazati čovjeka u suprotnosti sa životinjom definirajući ga kao racionalno biće, kao društveno biće ili pak kao političko biće. Međutim, ne možemo reći da se za čovjeka oduvijek podrazumijevalo

da je on, uz sve posebnosti koje ga razlikuju od životinje, ujedno i osoba. Pojam se osobe čovjeku pripisuje tek tada kada ga se stavlja u relaciju s Bićem koje njega nadilazi, a ne s bićem kojim on može vladati. Zbog toga je nemoguće zanemariti važnost kršćanskoga nauka koji predstavlja srž personalizma. Stoga personalizam predstavlja ponovno rođenje i vrednovanje suštine kršćanske misli. Usudila bih se reći kako je upravo međunarodni znanstveni skup *Personalizam — jučer, danas, sutra* bio ponovno rođenje i vrednovanje personalističke misli u suvremenom društvu.

Personalistička je misao sažeta u ovom zborniku u dvadeset i dva rada. Nakon pozdravnoga govora dekana Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Ivana Kopreka slijede misli Ivana Supićića o Kristovoj Radosnoj vijesti, odnosno o perenijalnoj utemeljenosti i suvremenoj aktualnosti personalizma. Zatim, Anto Mišić i Miroslav Čadek u suradnji iznose misli o filozofsko–teološkim korijenima govora o osobi. Hrvoje Relja u svojem radu naglasak stavlja na skolastičku filozofiju, koja je doživjela vrhunac u dvojici teologa, sv. Bonaventuri i sv. Tomi Akvinskom, te razrađuje metafizičke temelje posebnosti osobe u njihovim učenjima. Nikola Kajtez govori o mogućnostima i granicama personalizma donoseći jednu jedinstvenu negentropijsku perspektivu. Nadalje, Ivan Čulo iznosi prikaz personalističke filozofije prava i njezine važnosti uopće prilikom izrade Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Dan Đaković govori o sekularnosti, sekularizaciji i sekularizmu, i to u svijetlu misli Jacquesa Maritaina, a Alojz Čubelić postavlja pitanje što je uopće ostalo od cjelovitoga humanizma. Pavle Mijović, s druge strane, govori o mogućnosti institucionaliziranoga personalizma unutar bipolitičke paradigme, stvarajući poveznicu između misli Jacquesa Maritaina i talijanskoga

filozofa Giorgia Agambena. Miroslav Rožić govori o suprotstavljenosti personalizma i materijalizma na primjeru politike nakon Drugoga svjetskoga rata, obuhvaćajući pri tom ne samo područje Europe, nego i područje Hrvatske i bivše Jugoslavije neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata. Tri rada su potom posvećena velikomu ruskomu personalističkomu misliocu Nikolaju A. Berdjajevu. Ivan Devčić govori o personalizmu toga ruskoga mislioca, Jakub Gorczyca prikazuje Nikolaja Berdjajeva kao kritičara misli Martina Bubera, a Nenad Malović iznosi Berdjajevljeve stavove o različitim političkim sustavima. Nikola Stanković potom promatra filozofiju ruskoga filozofa Lava Šestova pod vidom personalizma. Nadalje, Bojan Žalec govori o Kierkegaardovu personalizmu, a Daniel Miščin iznosi bit personalizma i Levinasovu kritiku Heideggerove ontologije u spomen na Stanka Lasića. Zatim Barbara Ćuk iznosi misli o otkrivanju jedinstvenoga osobnoga identiteta njemačke filozofkinje Hannah Arendt, a Ivan Šestak nas ukratko upoznaje s mišlju njemačkoga filozofa Roberta Spaemanna pod vidikom njegova shvaćanja promocije osobe. Zadnji radovi obuhvaćaju područje Hrvatske, ali i Slovenije. Neven Štimac iznosi život i djelo Ivana Dinka Illiča, Božidar Petrač govori o recepciji personalizma kod hrvatskih mislilaca u emigraciji, a Vladimir Lončarević o personalističkim vidicima u misli Dušana Žanka. Peter Kovačić Peršin piše o usvajanju i doprinosima personalizma kod Slovenaca, a Božidar Brezinščak Bagola iznosi zapise uz prevođenje izabranih eseja suvremenoga slovenskoga personalista Petra Kovačića Peršina.

Na kraju možemo zaključno ustvrditi da, premda smo nažalost postali generacija koja svjedoči brojnim diskriminacijama, ipak se možemo pohvaliti personalizmom kao učinkovitim odgo-

vorom koji je nastojao pobijediti tamu diskriminacije svjetlošću dostojanstva: jer ono jedino što čovjeku ostaje na ovom svijetu njegovo je dostojanstvo, koje mu omogućuje da na samom kraju pristupi Onomu zbog koga uopće možemo govoriti o čovjeku kao biću dostojanstva, a ne samo o čovjeku kao razumskoj životinji. Čovjek je puno više od svojih bioloških i psiholoških osnova — on je osoba te kao takav u današnjem svijetu zavrjeđuje slavu, poštovanje, a samim time i naglasak na tome da on uistinu kao biće nema cijene. Upravo su to zahtjevi koje nalaže personalizam, a koje je taj međunarodni znanstveni skup nastojao ponovo oživjeti i promovirati.

Marija Meštrović

Anto Gavrić i Marina Novina (ur.), *Aktualnost srednjovjekovne filozofije: Tomo Vereš kao inspiracija: Zbornik radova*. Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, 2018, 272 str.

Zbornik *Aktualnost srednjovjekovne filozofije: Tomo Vereš kao inspiracija* okuplja članke izložene na istoimenom znanstvenom skupu, održanom 2013. godine povodom desetogodišnje obljetnice smrti Tome Vereša. Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu ima bogatu izdavačku djelatnost, unutar koje je ovaj zbornik trideset i druga knjiga u Filozofskom nizu. Zbornik sadržava sedamnaest članaka, uz prigodno obraćanje kardinala Cottiera, koji se je prisjetio povijesne zgode koja uključuje Tomu Vereša i njihove zajedničke ljubavi spram Andeoskoga Naučitelja.

Ukratko ćemo prikazati priloge koji krase ovaj zbornik. Prvi je prilog Barbare Ćuk pod naslovom *Što je srednjovjekovna filozofija?* (str. 15–27). Autorica jasno ističe dinamiku odnosa između

srednjovjekovne filozofije i teologije, to jest razuma i vjere, ne bi li jasnije pružila uvid u to što bi to bila srednjovjekovna filozofija. Ćuk jasno i pomoću brojnih bibliografskih izvora donosi pregled autora i tradicija koje su nastojale proniknuti u srednjovjekovnu misao, od pariške racionalističke struje proučavanja srednjovjekovne filozofije, koja je započela u 19. stoljeću, do pitanja o kršćanskoj filozofiji, koju je potaknuo Etienne Gilson početkom 20. stoljeća. Sumirano, Ćuk donosi metafizofski diskurs o postojanju, identitetu i ključnim značajkama srednjovjekovne filozofije, ne bi li to “povezala” s filozofskom mislju Tome Vereša.

Anto Gavrić donosi prilog *Zašto proučavati srednjovjekovnu filozofiju?* (str. 29–44). Autor u svojevrsnom nagovoru na filozofiju nastoji pružiti pregled mnogih humanističkih i renesansnih predrasuda koje su kultivirali o srednjem vijeku i njegovim intelektualnim dostignućima kako bi ukazao na drugačiju “sliku” toga perioda. Gavrić se tako osvrće na brojna intelektualna, tehnička i umjetnička dostignuća da bi ukazao na bogatstvo i prinudio na proučavanje filozofske baštine koju su kultivirali brojni redovnici, arapski i židovski intelektualci — ne zaboravljajući Tomu Vereša i njegov doprinos pri proučavanju srednjovjekovne filozofije u Hrvata.

U zbornik je uvršten i članak Sergia Thomasa Bonina naslovljen *Je li potrebna tomistička filozofija?* (str. 45–59). Autor diferencira između teološke i filozofske dimenzije u opusu Tome Akvinskoga, pokušavajući pružiti odgovor na pitanje kojemu od ta dva “vidika” treba dati prednost u proučavanju Akvinčeva opusa. U osamostaljivanju tomističke filozofije, Bonino ukazuje na pogubnost i štetu učinjenu za razumijevanje čitavoga tomističkoga korpusa, s obzirom na to kako se taj isti korpus